MBN411: ABSZTRAKT ALGEBRA GYAKORLAT (2012.05.10)

1. Ismétlés, alapfogalmak

Alapfeladatok

1.1. Feladat. Csoportot alkotnak-e az alábbi halmazok a megadott műveletre nézve?

(1) $(\mathbb{Z}_2; \cdot)$,
(2) $(\mathbb{Z}_2; +)$,
(3) $(\mathbb{R} \setminus \{-1\}; \circ)$, ahol $a \circ b = a + b + ab$ tetszőleges $a, b \in \mathbb{R}$-re,
(4) $(\mathbb{R}; \circ)$, ahol $x \circ y = x + 2y$ tetszőleges $x, y \in \mathbb{R}$-re,
(5) $(P(H); \cup)$, ahol H nemüres halmaz,
(6) $(P(H); \triangle)$, ahol H nemüres halmaz,
(7) $G = (\{a, b, c, 1, 2, 3\}; \cdot)$, ahol a (jelen esetben asszociatív) szorzást az alábbi művelettáblázat adja meg:

$\cdot$	a	b	c	1	2	3
a	1	2	3	a	b	c
b	2	3	1	b	c	a
c	3	1	2	c	a	b
1	a	b	c	1	2	3
2	b	c	a	2	3	1
3	c	a	b	3	1	2

1.2. Feladat. Csoportot alkotnak-e az alábbi halmazok a megadott műveletre nézve?

(1) $(\{k \in \mathbb{Z} : 2 \mid k\}; +)$,
(2) $(\mathbb{N}; +)$,
(3) $(\mathbb{Z}_6; +)$,
(4) $(\mathbb{Z}_6; \cdot)$,
(5) $(\mathbb{Z}_{12}^*; \cdot)$,
(6) $(\mathbb{Z}_{15}^*; +)$,
(7) $(\{q \in \mathbb{Q} : q = \frac{a}{b}$, ahol $a, b \in \mathbb{Z}$ relatív prímek és $2 \nmid b\};+)$,
(8) $(\mathbb{R} \setminus \mathbb{Q}; +)$,
(9) $(\{\varepsilon \in \mathbb{C} :$ létezik olyan $n \in \mathbb{N},$ amelyre $\varepsilon^n = 1\}; \cdot)$.

1.3. Feladat. Adja meg a G csoport azon elemeit, amelyek előállnak az a elem pozitív egész kitevős hatványaiként, illetve egész kitevős hatványaiként.

(1) $G = (\mathbb{Z}; +),\ a = 1$,
(2) $G = (\mathbb{Z}; +),\ a = 4$,
(3) $G = D_6$, a pedig a középpont körüli $\frac{\pi}{3}$ szöggel való forgatás,
(4) $G = (P(\{1, 2, 3\}; \triangle),\ a = \{1, 2\}$,
(5) $G = (\mathrm{GL}(\mathbb{R}, 3), \cdot),\ a = \begin{pmatrix} -2 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 2 \end{pmatrix}$,

(6) $G = (\mathbb{Z}_{18}^*, \cdot)$, $a = \overline{-5}$,
(7) $G = (\mathbb{Z}_{24}^*, \cdot)$, $a = \overline{19}$.

1.4. Feladat. Legyen a D_4 csoportban a a középpont körüli $\frac{\pi}{2}$ szöggel való forgatás, t pedig valamely szimmetriatengelyre vonatkozó tükrözés. Mutassa meg, hogy ekkor $at = ta^{-1}$.

1.5. Feladat. Az alábbi következtetések közül melyek érvényesek minden csoportban tetszőleges a, b, c, x, y elemekre?

(1) $axb = ayb \Rightarrow x = y$,
(2) $xc = cy \Rightarrow x = y$.

A helyes következtetést igazolja, a hamisra adjon ellenpéldát.

Szorgalmi feladatok

1.6. Feladat. (1 pont)
Tekintsük az $\mathbb{R} \setminus \{0\}$ halmazon az $x * y = |x|\, y$ műveletet. Döntse el, hogy a fenti művelet rendelkezik-e az alábbi tulajdonságokkal:

- asszociatív,
- kommutatív,
- van bal, illetve jobb oldali egységeleme.

Csoportot alkot-e $\mathbb{R} \setminus \{0\}$ a fenti műveletre nézve?

1.7. Feladat. (1 pont)
Csoportot alkotnak-e az alábbi halmazok a megadott műveletre nézve?

(1) $(\{\pi_{ab} \in \mathbb{Z}_p^{\mathbb{Z}_p} : a, b \in \mathbb{Z}_p \text{ és } x\pi_{ab} = xa + b\,(x \in \mathbb{Z}_p)\}, \cdot)$,
(2) $(\{\pi_{ab} \in \mathbb{Z}_p^{\mathbb{Z}_p} : a \in \mathbb{Z}_p^*, b \in \mathbb{Z}_p \text{ és } x\pi_{ab} = xa + b\,(x \in \mathbb{Z}_p)\}, \cdot)$

ahol p prím, $\cdot$ pedig a szokásos leképezésszorzás.

1.8. Feladat. (1 pont)
Csoportot alkot-e az alábbi halmaz a megadott műveletre nézve?

$$(\{r \in \mathbb{R} : |r| < c\}, *), \text{ ahol } r * s = \frac{r+s}{1+\frac{rs}{c^2}}, \ c \in \mathbb{R}^+ \text{ rögzített.}$$

1.9. Feladat. (1 pont)
Milyen $a, b, c \in \mathbb{R}$ paraméterek esetén lesz az alábbi halmaz a megadott műveletre nézve csoport?

$$(\mathbb{R}, \circ), \text{ ahol } x \circ y = ax + by + c \text{ tetszőleges } x, y \in \mathbb{R} \text{ esetén.}$$

1.10. Feladat. (2 pont)

(1) Mutassa meg, hogy a $Q = \{1, -1, i, -i, j, -j, k, -k\}$ halmazon egyetlen olyan asszociatív szorzás létezik, amelyre teljesülnek a következők:
  - az $\{1, -1, i, -i\}$ részhalmazban ugyanúgy szorzunk, mintha a felsorolt elemek komplex számok lennének,
  - az $\{1, -1, j, -j\}$ és $\{1, -1, k, -k\}$ részhalmazban ugyanígy számolunk, csak i helyett j-vel és k-val,
  - $ij = k, jk = i, ki = j$.

(2) Továbbá igazolja, hogy Q csoportot alkot erre a szorzásra nézve.

Ezt a csoportot *kvaterniócsoportnak* nevezik.

1.11. Feladat. (3 pont)
Egészítse ki az alábbi művelettáblázatot úgy, hogy csoport művelettáblázatát kapja:

$\cdot$	e	a	b	x	y	z
e	e					
a		b		y		
b		e				
x		z				
y						
z						

Választásait minden esetben indokolja.

1.12. Feladat. (2 pont)
A D_n $(n \in \mathbb{N}, n \geq 3)$ n-edfokú diédercsoportban jelölje a a középpont körüli $\frac{2\pi}{n}$ szögű forgatást, t pedig az egyik tengelyes tükrözést.

(1) Igazolja, hogy $at = ta^{-1}$.
(2) Bizonyítsa be, hogy $D_n = \{\mathrm{id}, a, a^2, \ldots, a^{n-1}, t, at, a^2t, \ldots, a^{n-1}t\}$.
(3) Határozza meg, hogy a fent felsorolt elemek közül melyikkel egyenlők a következő elemek: ta, ta^2, $\ldots$, ta^{n-1}, ta^{-2}, $(ata)^{2008}$, $(ta^{-1}t)^{n-1}$, $(ata^3t^{-5}a^{-1})^{10n-50}$.

1.13. Feladat. (1 pont)
Adjon meg olyan alakzatot a síkban, melynek szimmetriacsoportja $1, 2, 3$, illetve 4 elemű. Adjon meg olyan alakzatot a síkban, melynek szimmetria- és mozgáscsoportja is 4 elemű.

1.14. Feladat. (2 pont)
Írja le a kör mozgás- és szimmetriacsoportját.

1.15. Feladat. (2 pont)
Hány eleme van a szabályos tetraéder mozgás-, illetve szimmetriacsoportjának?

1.16. Feladat. (3 pont)
Hány eleme van a kocka mozgás-, illetve szimmetriacsoportjának?

1.17. Feladat. (1 pont)
Az alábbi következtetések közül melyek érvényesek minden csoportban tetszőleges a, b, c, x elemekre?

(1) $xab = c \Rightarrow x = cb^{-1}a^{-1}$,
(2) $xab = a \Rightarrow x = b^{-1}$.

1.18. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy ha egy csoportnak csak véges sok eleme van, akkor bármely elemére a pozitív egész kitevős hatványok halmaza ugyanaz, mint a negatív egész kitevős hatványok halmaza.

1.19. Feladat. (1 pont)
Adjon meg olyan elemet a $\mathrm{GL}(\mathbb{R}, 2)$ csoportban, amelyben nem szerepel 0, azonban csak véges sok különböző hatványa van.

1.20. Feladat. (2 pont)
Adja meg az n-edik komplex egységgyökök E_n csoportjának elemeit, és mindegyik esetén azt is, hogy hány különböző hatványa van.

2. Véges halmaz permutációi

Alapfeladatok

2.1. Feladat. Számítsa ki a permutációk megadott szorzatait közvetlenül a definíció alapján:

(1) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 2 & 3 & 1 & 4 & 6 & 7 & 8 & 5 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 4 & 3 & 2 & 1 & 5 & 6 & 8 & 7 \end{pmatrix}$,

(2) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 3 & 1 & 4 & 5 & 7 & 6 & 8 & 2 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 3 & 4 & 1 & 5 & 2 & 8 & 7 & 6 \end{pmatrix}$.

2.2. Feladat. Adja meg az alábbi permutációkat páronként idegen ciklusok szorzataként:

(1) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 2 & 3 & 1 & 4 & 6 & 7 & 8 & 5 \end{pmatrix}$,

(2) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 4 & 3 & 2 & 1 & 5 & 6 & 8 & 7 \end{pmatrix}$,

(3) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 3 & 5 & 7 & 2 & 4 & 1 & 8 & 6 \end{pmatrix}^{-1}$,

(4) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 2 & 4 & 7 & 3 & 5 & 1 & 6 & 8 \end{pmatrix}^{6}$,

(5) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 2 & 3 & 7 & 8 & 4 & 1 & 6 & 5 \end{pmatrix}^{1433}$,

(6) a 2.1. Feladatban szereplő két — szorzatként megadott — permutáció,
(7) $(1\ 2\ 3)(2\ 3\ 5)$,
(8) $(4\ 3\ 2\ 5)(1\ 2\ 4\ 6)(2\ 4\ 6)$,
(9) $(2\ 4\ 5)(1\ 3\ 5)^{-1}(1\ 2)$,
(10) $(1\ 2\ 4\ 5\ 6\ 8\ 9\ 3\ 7\ 10)^3$,
(11) $(1\ 2\ 4\ 5\ 6\ 8\ 9\ 3\ 7\ 10)^4$,
(12) $(1\ 2\ 4\ 5\ 6\ 8\ 9\ 3\ 7\ 10)^5$.

2.3. Feladat. Határozza meg az alábbi permutációk paritását:

(1) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 1 & 4 & 2 & 6 & 5 & 3 & 8 & 7 \end{pmatrix}$,

(2) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 \\ 2 & 8 & 1 & 4 & 7 & 6 & 5 & 3 \end{pmatrix}$,

(3) $(4\ 3\ 2\ 5)(1\ 3\ 2)(2\ 4\ 6)$,

(4) $\begin{pmatrix} 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 & 11 & 12 & 13 & 14 & 15 & 16 & 17 \\ 1 & 4 & 2 & 6 & 5 & 3 & 8 & 7 & 9 & 13 & 10 & 16 & 15 & 12 & 17 & 14 & 11 \end{pmatrix}^4$.

2.4. Feladat. Adja meg az alábbi tulajdonságú π permutációkat páronként idegen ciklusokra bontott alakban:

(1) $((1\ 2\ 3)(2\ 1))^{-1}\pi = (2\ 4)$,
(2) $((1\ 2\ 3)(2\ 3))^{-1}\pi(2\ 3\ 1) = (3\ 1)$.

2.5. Feladat. Oldja meg S_4-ben alábbi egyenleteket:

(1) $\pi^2 = (1\ 2\ 3)$,
(2) $\pi^2 = (1\ 2)$,
(3) $\pi^3 = \mathrm{id}$.

Szorgalmi feladatok

2.6. Feladat. (1 pont)
Oldja meg S_6-ban az alábbi egyenleteket:

(1) $\pi^2 = (1\ 2\ 3)$,
(2) $\pi^2 = (1\ 2)(3\ 4)$.
(3) $\pi^3 = (1\ 2\ 3)$,

2.7. Feladat. (2 pont)
Milyen lehet a szerkezete

(1) egy 2 és egy $n > 2$ hosszúságú,
(2) egy 3 és egy $n > 3$ hosszúságú

ciklus szorzatának (ebben, illetve a fordított sorrendben)?

2.8. Feladat. (1 pont)
Legyen π az A halmaz egy permutációja. Adott $a \in A$ esetén az a elem *pályája* az $\{a\pi^k : k \in \mathbb{Z}\}$ halmaz.

(1) Igazolja, hogy a pályák halmaza osztályozása A-nak.
(2) Adja meg a $\pi\colon \mathbb{Z} \to \mathbb{Z}, k \mapsto -k$ és a $\varrho\colon \mathbb{Z} \to \mathbb{Z}, k \mapsto k-1$ permutációk pályáit.

2.9. Feladat. (1 pont)
Véges A halmaz esetén mi a kapcsolat a $\pi \in S_A$ permutáció pályái és π páronként idegen ciklusokra bontott alakja között?

2.10. Feladat. (2 pont)
A páronként idegen ciklusokra bontott alak segítségével adjon meg szükséges és elegendő feltételt arra, hogy egy permutáció előálljon valamely permutáció négyzeteként (azaz második hatványaként).

2.11. Feladat. (3 pont)
A páronként idegen cikusokra bontott alak segítségével tetszőlegesen rögzített ($k \in \mathbb{N}$) esetén adjon meg szükséges és elegendő feltételt arra, hogy egy permutáció előálljon valamely permutáció k-adik hatványaként.

2.12. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy bármely $n \in \mathbb{N}$ esetén

(1) tetszőleges $\pi \in S_n$ permutációhoz létezik olyan $k \in \mathbb{N}$, amelyre $\pi^k = \mathrm{id}$,
(2) létezik olyan $k \in \mathbb{N}$, amelyre $\pi^k = \mathrm{id}$ teljesül minden $\pi \in S_n$ permutáció esetén.

2.13. Feladat. (1 pont)
Bizonyítsa be, hogy S_n minden permutációja felírható legfeljebb $n-1$ transzpozíció szorzataként.

2.14. Feladat. (3 pont)
Igazolja, hogy egy n hosszúságú ciklus nem írható fel $n-1$-nél kevesebb transzpozíció szorzataként.

2.15. Feladat. (2 pont)
Legyen $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 2$. Igazolja, hogy minden S_n-beli permutáció előáll

(1) az $(1\ 2), (1\ 3), \ldots, (1\ n)$ transzpozíciók,

(2) az $(1\ 2)$ és $(1\ 2\ \ldots\ n)$ ciklusok

szorzataként.

2.16. Feladat. (3 pont)
Legyen $n \in \mathbb{N}$, $n \geq 3$. Igazolja, hogy minden A_n-beli permutáció előáll

(1) az összes 3 hosszúságú ciklus,
(2) az $(1\,2\,3), (1\,2\,4), \ldots, (1\,2\,n)$ ciklusok,
(3) az $(1\ 2\ 3), (2\ 3\ 4), \ldots, (n-2\ n-1\ n)$ ciklusok

szorzataként.

2.17. Feladat. (2 pont)
Legyen n rögzített, 1-nél nagyobb természetes szám. Bizonyítsa be, hogy ha két S_n-beli ciklus felcserélhető egymással, akkor mozgatott elemeik halmaza vagy diszjunkt, vagy egybeesik.

3. Csoportelem rendje

Alapfeladatok

3.1. Feladat. Határozza meg a megadott elemek rendjét a megadott G csoportban:

(1) $G = S_6$; $(1\ 2\ 5\ 4)(2\ 3\ 6)(1\ 4\ 6)^{-1}$,
(2) $G = \mathbb{Z}_{12}$; $\overline{5}, \overline{9}, \overline{11}$,
(3) $G = \{\varepsilon \in \mathbb{C} : \varepsilon^{12} = 1\}$; $\cos\frac{5\pi}{6} + i\sin\frac{5\pi}{6}, \cos\frac{3\pi}{2} + i\sin\frac{3\pi}{2}, \cos\frac{-\pi}{6} + i\sin\frac{-\pi}{6}$,
(4) $G = \mathbb{Z}_{18}^*$; $\overline{5}, \overline{7}$,
(5) $G = \mathbb{Q}$; $\frac{5}{9}$.

3.2. Feladat. Adjon meg a G csoportban k rendű elemet:

(1) $G = S_9,\ k = 8, 15, 21$,
(2) $G = D_{18},\ k = 4, 6$,
(3) $G = \mathbb{C},\ k = 12$.

3.3. Feladat. Határozza meg az alábbi csoportok véges rendű elemeit:

(1) $\mathbb{Q}$,
(2) $\mathbb{Q}^*$,
(3) $\mathbb{C}^*$,
(4) a kör szimmetriacsoportja.

3.4. Feladat. Bizonyítsa be az alábbi, véges fokú permutációkra vonatkozó állításokat, vagy adjon rájuk ellenpéldát:

(1) Minden páros rendű permutáció páros.
(2) Minden páros permutáció rendje páros.
(3) Minden páratlan rendű permutáció páros.
(4) Minden páratlan permutáció páros rendű.

3.5. Feladat. Igazolja, hogy ha a, b egy csoport tetszőleges véges rendű elemei, akkor

(1) $o(a) = o(b^{-1}ab)$,
(2) $o(ab) = o(ba)$.

Szorgalmi feladatok

3.6. Feladat. (1 pont)
Határozza meg a $G = \{f \in S_{\mathbb{R}}, xf = ax + b : a, b \in \mathbb{R}, a \neq 0\}$ csoport véges rendű elemeit.

3.7. Feladat. (1 pont)
Adjon meg olyan végtelen csoportot, amelynek minden eleme véges rendű, valamint olyan végtelen csoportot, melyben csak véges sok véges rendű elem van. Van-e olyan csoport, amelynek véges sok végtelen rendű eleme van?

3.8. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy ha egy csoportban az egységelemtől különböző összes elem rendje ugyanaz, akkor az végtelen vagy prímszám.

3.9. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy ha egy csoport minden elemének rendje legfeljebb 2, akkor a csoport kommutatív.

3.10. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy ha egy véges csoport elemszáma páros, akkor a csoportban van másodrendű elem.

3.11. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy ha egy csoport valamely a, b elemeire és valamely $m, n \in \mathbb{Z}$ kitevőkre $ba = a^m b^n$, akkor az $a^m b^{n-2}$, $a^{m-2} b^n$ és ab^{-1} elemek rendje azonos.

3.12. Feladat. (2 pont)
Bizonyítsa be, hogy minden S_n-beli permutáció rendje egyenlő a páronként idegen ciklusok szorzataként történő előállításában fellépő ciklusok hosszainak legkisebb közös többszörösével.

3.13. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy tetszőleges $k \in \mathbb{N} \cup \{\infty\}$ esetén van olyan csoport és abban két olyan másodrendű elem, amelyek szorzatának rendje k.

3.14. Feladat. (2 pont)
Tetszőleges $k \in \mathbb{N} \cup \{\infty\}$ esetén adjon meg az $\mathrm{SL}(\mathbb{R}, 2)$ csoportban k rendű elemet.

3.15. Feladat. (3 pont)
Igazolja, hogy ha n-nek van két különböző páratlan prímosztója, akkor a $\mathbb{Z}_n^*$ csoport minden elemének rendje kisebb $\varphi(n)$-nél.

3.16. Feladat. (3 pont)
A 2.8. Feladatban szereplő pálya fogalmának segítségével határozza meg az $S_{\mathbb{Z}}$ szimmetrikus csoport véges rendű elemeit.

4. Részcsoportok

Alapfeladatok

4.1. Feladat. Döntse el, hogy részcsoportot alkotnak-e az alábbi H halmazok a megadott G csoportban:

(1) $G = \mathbb{Z},\ H = \{k \in \mathbb{Z} : 6 \mid k\}$;
(2) $G = \mathbb{Z},\ H = \{k \in \mathbb{Z} : 2 \mid k \text{ vagy } 3 \mid k\}$;
(3) $G = \mathbb{C}^*,\ H = \{c \in \mathbb{C}^* : c^n = 1 \text{ valamely } n \in \mathbb{N}\text{-re}\}$;
(4) $G = S_4,\ H$ az összes transzpozíciók halmaza S_4-ben;
(5) $G = \mathbb{Z}_9,\ H = \mathbb{Z}_9^*$.

4.2. Feladat. Határozza meg a G csoport A részhalmaza által generált részcsoportját:

(1) $G = \mathbb{Z}_{18},\ A = \{\overline{4}\}$,
(2) $G = \{\varepsilon : \varepsilon^{18} = 1\},\ A = \{\cos\frac{\pi}{9} + i\sin\frac{\pi}{9}\}$,
(3) $G = \mathbb{Z},\ A = \{6, 10, 15\}$,
(4) $G = \mathbb{Z}_{30},\ A = \{\overline{6}, \overline{10}\}$,
(5) $G = D_{12},\ A = \{a^2, at\}$,
(6) $G = S_4,\ A = \{(1\ 2), (1\ 2\ 3)\}$,
(7) $G = S_4,\ A = \{(1\ 2\ 3), (1\ 2)(3\ 4)\}$.

4.3. Feladat. Döntse el, hogy ciklikusak-e az alábbi csoportok vagy sem:

(1) S_3,
(2) $\mathbb{Z}_{13}^*$,
(3) $\mathbb{Z}_{15}^*$.

4.4. Feladat. Adjon meg $1, 2$, illetve 3 elemű minimális generátorrendszert az alábbi csoportokban (ha létezik).

(1) $\mathbb{Z}_{18}$,
(2) S_3.

4.5. Feladat. Határozza meg az alábbi csoportok összes részcsoportját, valamint rajzolja fel annak a részbenrendezett halmaznak a Hasse-diagramját, amelyet a részcsoportok halmaza alkot a szokásos tartalmazásra nézve.

(1) $\mathbb{Z}_{18}$,
(2) V,
(3) $\mathbb{Z}_{15}^*$,
(4) D_4.

Szorgalmi feladatok

4.6. Feladat. (1 pont)
Mutassa meg, hogy a $\mathbb{C}^*$ csoportban részcsoportot alkot a következő halmaz:

$$E_{p^\infty} = \{\, u \in \mathbb{C}^* : \text{van olyan } k \in \mathbb{N}_0,\ \text{amelyre } u^{p^k} = 1 \,\} \quad (p \text{ prímszám}).$$

4.7. Feladat. (2 pont)
Határozza meg a G csoport A részhalmaza által generált részcsoportját:

(1) $G = S_5,\ A = \{(1\ 2\ 3), (3\ 4\ 5)\}$,
(2) $G = \mathbb{Q},\ A = \{\frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{5}\}$.

4.8. Feladat. (1 pont)
Döntse el, hogy ciklikusak-e az alábbi csoportok vagy sem:

(1) A_3,
(2) $\mathbb{Z}_{18}^*$,
(3) D_3.

4.9. Feladat. (1 pont)
Adjon meg $1, 2$, illetve 3 elemű minimális generátorrendszert az alábbi csoportokban (ha létezik).

(1) D_6,
(2) Q.

4.10. Feladat. (1 pont)
Határozza meg az alábbi csoportok összes részcsoportját, valamint rajzolja fel annak a részbenrendezett halmaznak a Hasse-diagramját, amelyet a részcsoportok halmaza alkot a szokásos tartalmazásra nézve.

(1) A_4,
(2) Q.

4.11. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy S_n minden részcsoportjában vagy minden permutáció páros, vagy a permutációknak pontosan a fele páros.

4.12. Feladat. (1 pont)
Mutassa meg, hogy minden Abel-csoport

(1) véges rendű elemeinek halmaza,
(2) legfeljebb másodrendű elemeinek halmaza

részcsoportot alkot. Adjon példát olyan Abel-csoportra, melyben a legfeljebb harmadrendű elemek nem alkotnak részcsoportot.

4.13. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy bármely G csoportra és bármely $H, K \leq G$-re $H \cup K$ pontosan akkor részcsoport, ha $H \subseteq K$ vagy $K \subseteq H$.

4.14. Feladat. (1 pont)
Adjon példát olyan G csoportra és annak olyan H, K részcsoportjára, amelyekre HK nem részcsoportja G-nek.

4.15. Feladat. (2 pont)
Mely $n \geq 3$ természetes számok esetén generátorrendszere az

$$\{(1\ 2\ 3), (1\ 2\ \ldots n)\}$$

halmaz az S_n csoportnak?

4.16. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy ha egy G csoport generátorelemei felcserélhetők egymással, akkor G Abel-féle.

4.17. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy egy csoport akkor és csak akkor véges, ha véges sok részcsoportja van.

4.18. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be, hogy a $\mathbb{Q}$ csoport minden végesen generált részcsoportja ciklikus, és adjon meg olyan valódi részcsoportját, amely nem ciklikus.

4.19. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be, hogy az E_{p^∞} (p prímszám) csoport minden valódi részcsoportja ciklikus.

4.20. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be, hogy a $\mathbb{Q}$ csoportnak, valamint az E_{p^∞} (p prímszám) csoportoknak nincs minimális generátorrendszere.

4.21. Feladat. (3 pont)
Tetszőleges $n \geq 3$ esetén határozza meg a D_n csoport összes részcsoportját.

5. Izomorfia, mellékosztályozás, normálosztó, faktorcsoport

Alapfeladatok

5.1. Feladat. Döntse el, hogy izomorfak-e egymással az alábbi csoportok:

(1) $\mathbb{Z}_6^*$ és $\mathbb{Z}_4^*$,
(2) $\mathbb{Z}_{15}^*$ és $\mathbb{Z}_8$,
(3) D_4 és Q,
(4) a kör szimmetriacsoportja és $\mathbb{C}^*$,
(5) a kör mozgáscsoportja és az 1 abszolút értékű komplex számok multiplikatív csoportja,
(6) $\mathrm{GL}(K, n)$ és $\mathrm{GL}(V)$, ahol V n-dimenziós vektortér a K test felett.

5.2. Feladat. Határozza meg a megadott G csoport H részcsoportja szerinti bal, illetve jobb oldali mellékosztályozást, és döntse el, hogy H normálosztó-e:

(1) $G = [a],\ H = [a^d]$, ahol $o(a) = n \in \mathbb{N},\ d \mid n$,
(2) $G = D_n,\ H = [at]$, ahol $n \in \mathbb{N},\ n \geq 3$,
(3) $G = D_{2n},\ H = [a^n]$, ahol $n \in \mathbb{N},\ n \geq 2$,
(4) $G = S_4,\ H = V$,
(5) $G = S_4$, H az $\{1, 2\}$ halmazt önmagába képező permutációk részcsoportja.

5.3. Feladat. Bizonyítsa be, hogy ha $H, K \leq G$ olyan véges részcsoportok, amelyek rendje egymáshoz relatív prím, akkor $H \cap K = \{1\}$.

5.4. Feladat. A Lagrange-tétel alkalmazásával határozza meg a D_6 és Q csoport összes részcsoportját. Továbbá döntse el, hogy a részcsoportok közül melyek normálosztók, és adja meg a normálosztók részbenrendezett halmazának Hasse-diagramját is.

5.5. Feladat. Határozza meg a G csoport A részhalmaza által generált normálosztóját:

(1) $G = S_4,\ A = \{(1\ 3)(2\ 4)\}$,
(2) $G = D_6,\ A = \{a\}$,
(3) $G = D_6,\ A = \{a^2\}$,
(4) $G = D_6,\ A = \{at\}$,
(5) $G = Q,\ A = \{i\}$.

5.6. Feladat. Igazolja, hogy a G csoportban megadott N részcsoport normálosztó, valamint adja meg a G/N faktorcsoport elemeit. Milyen „ismert” csoporttal izomorf G/N?

(1) $G = S_7,\ N = A_7$,
(2) $G = S_4,\ N = V$,
(3) $G = \mathbb{Z}_{15}^*,\ N = \{\overline{1}, \overline{14}\}$,
(4) $G = \mathbb{Q}^*,\ N = \{1, -1\}$.

5.7. Feladat. Határozza meg a D_6 és Q csoport összes faktorcsoportját (lásd az 5.4. Feladatot), és minden esetben határozza meg, hogy a faktorcsoport milyen „ismert” csoporttal izomorf.

Szorgalmi feladatok

5.8. Feladat. (1 pont)
Jelölje D_∞ az alábbi alakzat szimmetriacsoportját:

$$\cdots \text{ TTTTTTTTTTTTT } \cdots$$

Döntse el, hogy izomorfak-e egymással a következő csoportok:

(1) a kör szimmetriacsoportja és D_∞,
(2) D_∞ és az alábbi részcsoport $\mathrm{GL}(\mathbb{Q}, 2)$-ben:

$$\left\{ \begin{pmatrix} u & k \\ 0 & 1 \end{pmatrix} : u \in \{-1, 1\}, k \in \mathbb{Z} \right\}.$$

5.9. Feladat. (3 pont)
Döntse el, hogy izomorfak-e egymással az alábbi csoportok:

(1) $\mathbb{Q}^+$ és $(\mathbb{Z}[x]; +)$,
(2) $\mathbb{Q}$ és $\mathbb{Q}^+$.

5.10. Feladat. (3 pont)
Adjon meg olyan részcsoportot a $\mathrm{GL}(\mathbb{R}, 2)$ csoportban, mely izomorf az alábbi csoporttal:

(1) D_4,
(2) S_3,
(3) $\mathbb{C}^*$.

5.11. Feladat. (1 pont)
Igazolja, hogy ha a G csoport A részhalmaza valamely részcsoport szerinti bal oldali mellékosztály, akkor G-nek van olyan részcsoportja is, amely szerint A jobb oldali mellékosztály.

5.12. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy ha H, K részcsoportja a G véges csoportnak, akkor $|HK| = \frac{|H||K|}{|H \cap K|}$.

5.13. Feladat. (1 pont)
Bizonyítsa be, hogy minden $2n$ rendű Abel-csoport, ahol n páratlan szám, pontosan egy másodrendű elemet tartalmaz. (Lásd a 3.10. Feladatot.)

5.14. Feladat. (3 pont)
Izomorfia erejéig határozza meg az összes legfeljebb hatodrendű csoportot.

5.15. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy tetszőleges G csoport esetén $\mathrm{Inn}G \triangleleft \mathrm{Aut}G$.

5.16. Feladat. (1 pont)
Keressen (minél kisebb elemszámú) olyan G csoportot, amelyben vannak olyan M, N részcsoportok, amelyekre $M \triangleleft N$, $N \triangleleft G$, de M nem normálosztó G-ben.

5.17. Feladat. (2 pont)

(1) Bizonyítsa be, hogy ha a H részcsoport indexe a G csoportban 2, akkor $G \setminus H$ minden eleme páros rendű.
(2) Mutassa meg, hogy az A_4 csoportban nincsen hatodrendű részcsoport.

5.18. Feladat. (1 pont)
Határozza meg az S_4 csoport összes normálosztóját és összes faktorcsoportját, és minden esetben határozza meg, hogy milyen „ismert” csoporttal izomorf a szerinte vett faktorcsoport.

5.19. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy a G csoportban megadott N részcsoport normálosztó. Milyen „ismert” csoporttal izomorf G/N?

(1) $G = \mathrm{GL}(K, n)$, $N = \mathrm{SL}(K, n)$, ahol K test és $n > 1$ pozitív egész,
(2) $G = \mathbb{R}$, $N = \mathbb{Z}$.

5.20. Feladat. (3 pont)
Keresse meg a D_n ($n \geq 3$) csoport összes valódi nemtriviális normálosztóját, és minden esetben határozza meg, hogy milyen „ismert” csoporttal izomorf a szerinte vett faktorcsoport.

6. Cayley-tétel, homomorfiatétel, izomorfiatételek

Alapfeladatok

6.1. Feladat. Adja meg az alábbi G csoportok g elemének képét a csoport Cayley-féle ábrázolásánál:

(1) $G = \mathbb{Z}_8,\ g = \overline{4}$,
(2) $G = S_3,\ g = (1\ 2)$,
(3) $G = D_6,\ g = a^3t$,
(4) $G = \mathbb{Z},\ g = -2$.

6.2. Feladat. Döntse el, hogy létezik-e olyan φ homomorfizmus, amely teljesíti a megadott feltételt:

(1) $\varphi\colon \mathbb{Z} \to S_3,\ 3\varphi = (1\ 2\ 3)$,
(2) $\varphi\colon \mathbb{Z} \to S_3,\ 5\varphi = (1\ 2\ 3)$,
(3) $\varphi\colon \mathbb{Z}_6 \to \mathbb{Z}_4,\ \overline{2}\varphi = \overline{2}$,
(4) $\varphi\colon \mathbb{Z}_{12} \to \mathbb{Z}_8,\ \overline{3}\varphi = \overline{2}$,
(5) $\varphi\colon Q \to V,\ i\varphi = (1\ 3)(2\ 4)$.

6.3. Feladat. Döntse el, hogy létezik-e

(1) $\mathbb{Z}_{15} \to \mathbb{Z}_6$,
(2) $V \to \mathbb{Z}_2$,
(3) $D_4 \to S_4$

nemtriviális, szürjektív, illetve injektív homomorfizmus.

6.4. Feladat. A homomorfiatétel alkalmazásával mutassa meg, hogy tetszőleges $n \in \mathbb{N}$ esetén $\mathrm{SL}(\mathbb{R}, n)$ normálosztót alkot a $\mathrm{GL}(\mathbb{R}, n)$ csoportban, valamint adja meg, milyen „ismert” csoporttal izomorf a $\mathrm{GL}(\mathbb{R}, n)/\mathrm{SL}(\mathbb{R}, n)$ faktorcsoport.

6.5. Feladat. Adja meg az összes

(1) $V \to \mathbb{Z}_4$,
(2) $\mathbb{Z}_{12} \to \mathbb{Z}_{18}$,
(3) $D_4 \to \mathbb{Z}_4$,
(4) $\mathbb{Z} \to \mathbb{Q}$

homomorfizmust.

6.6. Feladat. Határozza meg, hogy a megadott G csoport N normálosztója és H részcsoportja esetén mely csoportok izomorfiáját állítja az 1. izomorfiatétel. A két csoportot elemeikkel adja meg.

(1) $G = Q, N = \{1, -1\}, H = \{1, i, -1, -i\}$,
(2) $G = S_6, N = A_6, H = [(1\ 2\ 3)]$,
(3) $G = \mathbf{Z}_{12}, N = [\overline{6}], H = [\overline{4}]$,
(4) $G = D_4, H = [at], N = [a]$.

6.7. Feladat. Határozza meg, hogy a megadott G csoport és $K \supseteq N$ normálosztói esetén mely két csoport izomorfiáját állítja a 2. izomorfiatétel. A két csoportot elemeikkel adja meg.

(1) $G = S_4,\ K = A_4,\ N = V$,
(2) $G = \mathbb{Q}^*,\ K = \{\frac{p}{q} : p, q \text{ páratlan egész}\},\ N = \{1, -1\}$.

Szorgalmi feladatok

6.8. Feladat. (1 pont)
Legyen G tetszőleges csoport, és jelölje $\varphi\colon G \to S_G$ a G csoport Cayley-ábrázolását. Mutassa meg, hogy a $G\varphi$ permutációcsoport rendelkezik az alábbi tulajdonságokkal:

(1) tetszőleges $\pi \in G\varphi \setminus \{\mathrm{id}\}$ permutáció mozgatja G összes elemét, azaz $g\pi \neq g$ az összes $g \in G$ elem esetén,
(2) tetszőleges $g, h \in G$ elemekhez létezik olyan $\pi \in G\varphi$ permutáció, amelyre $g\pi = h$.

6.9. Feladat. (1 pont)
Adjon meg két különböző n pozitív egészre olyan n-edfokú permutációcsoportot, amely izomorf D_4-gyel, és amelyben tetszőleges $k, l \in \{1, \ldots, n\}$-hez van olyan permutáció, amely k-t l-be viszi.

6.10. Feladat. (1 pont)
A homomorfiatétel alkalmazásával mutassa meg, hogy az 5.6. Feladatbeli G csoportokban a megadott N részhalmaz normálosztót alkot, valamint adja meg, milyen „ismert” csoporttal izomorf a G/N faktorcsoport.

6.11. Feladat. (1 pont)
Határozza meg az összes $S_3 \to S_4$ injektív homomorfizmust.

6.12. Feladat. (1 pont)
Tetszőleges $n \geq 3$ egész esetén adjon meg szürjektív $D_\infty \to D_n$ homomorfizmust. (A D_∞ csoport definícióját lásd az 5.8. Feladatban.)

6.13. Feladat. (2 pont)
Adja meg az összes

(1) $D_4 \to S_4$,
(2) $Q \to S_4$

homomorfizmust.

6.14. Feladat. (3 pont)
Legyenek m, n, r, s tetszőleges pozitív egészek, ahol $m, n \geq 3$.

(1) Adja meg az összes $\mathbb{Z}_r \to \mathbb{Z}_s$ homomorfizmust.
(2) Mi a szükséges és elegendő feltétele annak, hogy létezzen $\mathbb{Z}_r \to \mathbb{Z}_s$ nemtriviális, injektív, illetve szürjektív homomorfizmus?
(3) Adja meg az összes $D_m \to D_n$ homomorfizmust.
(4) Mi a szükséges és elegendő feltétele annak, hogy létezzen $D_m \to D_n$ nemtriviális, injektív, illetve szürjektív homomorfizmus?

6.15. Feladat. (3 pont)
Legyen p prímszám. Adjon meg végtelen sok szürjektív, de nem injektív endomorfizmust az E_{p^∞} csoporton (azaz olyan $E_{p^\infty} \to E_{p^\infty}$ homomorfizmusokat, melyek szürjektívek, de nem injektívek).

6.16. Feladat. (3 pont)
Milyen $m, n \geq 3$ egészekre tartalmaz S_m a $\mathbb{Z}_n$, illetve D_n csoporttal izomorf részcsoportot?

6.17. Feladat. (2 pont)
Legyen $\varphi\colon G \to H$ homomorfizmus, N pedig normálosztó G-ben. Mi annak a szükséges és elegendő feltétele, hogy létezzen olyan $\psi\colon G/N \to H$ homomorfizmus, amelyre $\varphi = \nu\psi$. (Itt ν a $G \to G/N$ természetes homomorfizmust jelöli.)

6.18. Feladat. (2 pont)
Legyen $\varphi\colon G \to H$ és $\psi\colon H \to L$ szürjektív homomorfizmus. Hogyan lehetne ebben a helyzetben alkalmazni a 2. izomorfiatételt, és az mit állítana?

6.19. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy ha M, N két különböző maximális normálosztó a G csoportban, akkor $M \cap N$ maximális normálosztó M-ben és N-ben.

6.20. Feladat. (2 pont)
Határozza meg, melyik „ismert” csoporttal izomorf

(1) $\operatorname{Inn} Q$,
(2) $\operatorname{Inn} S_n$ $(n \in \mathbb{N})$,
(3) $\operatorname{Inn} D_n$ $(n \in \mathbb{N},\ n \geq 3)$.

6.21. Feladat. (3 pont)
Legyen G csoport, N pedig olyan normálosztója, amelyre G/N kommutatív. Mutassa meg, hogy ekkor G bármely, N-nél bővebb részcsoportja egyben normálosztó is G-ben.

6.22. Feladat. (3 pont)
Tegyük fel, hogy a G csoport teljesíti a következő feltételeket:

(a) $|G| = 720$,
(b) G-nek nincsen nemtriviális ciklikus normálosztója,
(c) G-nek van olyan A_5-tel izomorf N normálosztója, amelyre G/N ciklikus.

Igazolja, hogy G-nek pontosan 7 normálosztója van.

7. Csoportok direkt szorzata

Alapfeladatok

7.1. Feladat. Igazolja, hogy ha A n-elemű halmaz, akkor a $(P(A); \triangle)$ csoport izomorf $\mathbb{Z}_2^n$-nel. [Itt $\mathbb{Z}_2^n$ az n-tényezős $\mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_2 \times \ldots \times \mathbb{Z}_2$ direkt szorzatot jelenti.]

7.2. Feladat. Döntse el, hogy igazak-e vagy sem a következő izomorfiák:

(1) $D_3 \cong \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_3$,
(2) $\mathbb{Z}_{15}^* \cong \mathbb{Z}_2 \times \mathbb{Z}_4$,
(3) $\mathbb{Z}_{10} \times \mathbb{Z}_6 \cong \mathbb{Z}_{30} \times \mathbb{Z}_2$,
(4) $\mathbb{Z}_{18} \times \mathbb{Z}_6 \cong \mathbb{Z}_9 \times \mathbb{Z}_{12}$,
(5) $S_4 \cong V \times S_3$,
(6) $D_6 \cong \mathbb{Z}_2 \times D_3$.

Ha az izomorfia igaz, akkor adjon meg a bal oldalon álló csoportnak olyan előállítását normálosztói direkt szorzataként [additív esetben részcsoportjai direkt összegeként], ahol a normálosztók [részcsoportok] rendre izomorfak a jobb oldalon álló direkt tényezőkkel.

7.3. Feladat. Döntse el, hogy az alábbi csoportok direkt felbonthatók-e, valamint állítsa elő a direkt felbonthatókat nemtriviális normálosztóik direkt szorzataként (illetve additív csoport esetén direkt összegeként):

(1) $\mathbb{Z}_9, \mathbb{Z}_{10}, \mathbb{Z}_{11}$,
(2) $\mathbb{Z}_{25}^*$,
(3) Q,
(4) S_n,
(5) $\mathbb{Z}$.

7.4. Feladat. Határozza meg, hogy izomorfiától eltekintve hány olyan Abel-csoport van, amelynek rendje

(1) 70,
(2) 160,
(3) 720.

Szorgalmi feladatok

7.5. Feladat. (1 pont)
Döntse el, hogy mely n pozitív egészekre direkt felbonthatató a $\mathbb{Z}_n$ csoport, valamint állítsa elő a direkt felbonthatókat nemtriviális részcsoportjaik direkt összegeként.

7.6. Feladat. (2 pont)
Határozza meg, hogy mely $n \geq 3$ egész számok esetén direkt felbontható a D_n csoport.

7.7. Feladat. (2 pont)
Legyen a H csoportnak h, a K csoportnak pedig k db részcsoportja. Igazolja, hogy

(1) a $H \times K$ csoportnak legalább hk db részcsoportja van,
(2) ha H és K rendje relatív prím, akkor $H \times K$-nak éppen hk db részcsoportja van.

Továbbá adjon példát olyan H és K csoportokra, amelyekre a $H \times K$ direkt szorzat részcsoportjainak száma több, mint hk.

7.8. Feladat. (2 pont)
Döntse el, hogy az alábbi csoportok direkt felbonthatók-e, valamint állítsa elő a direkt felbonthatókat nemtriviális normálosztóik direkt szorzataként (illetve additív csoport esetén direkt összegeként):

(1) $\mathbb{Q}$,
(2) $\mathbb{Q}^+$,
(3) E_{p^∞} (p prímszám).

7.9. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy ha G csoport, H pedig részcsoportja G-nek, akkor H pontosan akkor normálosztó G-ben, ha a $\{(h,k) \in G \times G : hk^{-1} \in H\}$ halmaz részcsoportja $G \times G$-nek.

7.10. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy a G csoport pontosan akkor direkt felbontható, ha van olyan N valódi nemtriviális normálosztó G-ben és olyan $\alpha \colon G \to N$ homomorfizmus, amelyre $a\alpha = a$ minden $a \in N$ esetén.

7.11. Feladat. (1 pont)
Legyenek G, H és K véges Abel-csoportok. Igaz-e, hogy ha $G \times K \cong H \times K$, akkor $G \cong H$? Ha igen, bizonyítsa be, ha nem, adjon ellenpéldát.

7.12. Feladat. (3 pont)
Oldja meg az előző feladatot tetszőleges Abel-csoportok esetén.

7.13. Feladat. (2 pont)
Mutassa meg, hogy a véges Abel-csoportok körében érvényes a Lagrange-tétel megfordítása: Ha G véges Abel-csoport, $n \in \mathbb{N}$ pedig osztja $|G|$-t, akkor G-ben van n rendű részcsoport.

7.14. Feladat. (3 pont)
Igazolja, hogy ha G véges csoport és $N_1, \ldots, N_k$ normálosztók G-ben, akkor pontosan akkor teljesül $G = N_1 \times \cdots \times N_k$, ha

(1) $|G| = |N_1| \cdots |N_k|$, és
(2) tetszőleges $i \in \{1, \ldots, k\}$ esetén $N_i \cap N_1 \cdots N_{i-1} N_{i+1} \cdots N_k$ triviális.

7.15. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be a véges Abel-csoportok alaptételének felhasználása nélkül, hogy ha valamely p prímszámra a G véges Abel-csoportban az egységelemtől különböző összes elem rendje p, akkor G előáll p rendű (ciklikus) részcsoportjainak direkt szorzataként.

8. Gyűrű, részgyűrű, ideál, homomorfizmus

A 2012. ápr. 17-i gyakorlatra a lentieken kívül át kell átnézni a 7.2.(3) és 7.4. Feladatokat, illetve beadhatók a 7.6., 7.8., 7.11.–7.15. Feladatok. Ajánlatos egy-egy szorgalmi feladatot beadni a 7. és 8. témából!

Alapfeladatok

8.1. Feladat. Mutassa meg, hogy tetszőleges A halmaz esetén $(P(A); \triangle, \cap)$ gyűrű.

8.2. Feladat. Igazolja, hogy tetszőleges A Abel-csoport esetén A endomorfizmusainak (azaz önmagába menő homomorfizmusainak) halmaza gyűrűt alkot a következő összeadásra és a szokásos leképezésszorzásra nézve:

$$a(\varphi + \psi) = a\varphi + a\psi \quad (a \in A).$$

Ez a gyűrű az A Abel-csoport *endomorfizmusgyűrűje.*

8.3. Feladat. Döntse el, hogy a megadott R gyűrűben az I halmaz részgyűrűt, illetve ideált alkot-e.

(1) $R = \mathbb{Z},\ I$ a páratlan egész számok halmaza,
(2) $R = \mathbb{Z},\ I$ a pozitív egész számok halmaza,
(3) $R = \mathbb{Z}[i],\ I = \mathbb{Z}$,
(4) $R = \mathbb{Z}[i],\ I = \{a + bi : a, b \in 2\mathbb{Z}\}$,
(5) $R = \mathbb{Z}[x],\ I = \{f \in \mathbb{Z}[x] : f(1) = 0\}$,
(6) $R = \mathbb{Z}[x],\ I = \{f \in \mathbb{Z}[x] : f(0) = 1\}$,
(7) $R = \mathbb{Z}[x],\ I = \{f \in \mathbb{Z}[x] : 2 \mid f(0)\}$,
(8) $R = \mathbb{Z}[x],\ I = \{f \in \mathbb{Z}[x] : f(0) \neq 1\}$.

8.4. Feladat. Döntse el az alábbi leképezésekről, hogy gyűrűhomomorfizmusok-e.

(1) $\mathbb{Z} \to \mathbb{Z}, k \mapsto 4k$,
(2) $\mathbb{Z}_6 \to \mathbb{Z}_2, \overline{k} \mapsto \overline{k}$,
(3) $\mathbb{Q}[x] \to \mathbb{Q}, f \mapsto f(0)$,
(4) $\mathbb{Z}[x] \to \mathbb{Z}_n, f \mapsto \overline{f(1)}$,
(5) $\mathbb{R}^{2\times 2} \to \mathbb{R}, M \mapsto |M|$.

8.5. Feladat. Mutassa meg, hogy az alábbi gyűrűk nem izomorfak egymással:

(1) $\mathbb{Z}[\sqrt{2}]$ és $\mathbb{Z}[\sqrt{3}]$,
(2) $\mathbb{R}$ és $\mathbb{C}$.

Szorgalmi feladatok

8.6. Feladat. (1 pont)
Legyen R olyan kommutatív, egységelemes gyűrű, melyben az egységelem additív rendje a p prímszám. Igazolja, hogy ekkor bármely $a, b \in R$ esetén

$$(a + b)^p = a^p + b^p.$$

8.7. Feladat. (1 pont)
Megadható-e a $\mathbb{Z}$ gyűrűben olyan részhalmaz, amely zárt az összeadásra és a kivonásra, azonban a szorzásra nem?

8.8. Feladat. (1 pont)
Határozza meg a $\mathbb{Z}[x]$ gyűrűben

(1) az $x-1$ polinom által generált részgyűrűt (azaz a legszűkebb olyan részgyűrűt, amely tartalmazza $x-1$-et);
(2) az x és $x-1$ polinom által generált részgyűrűt;
(3) az $x-1$ polinom által generált ideált (azaz a legszűkebb olyan ideált, amely tartalmazza $x-1$-et).

8.9. Feladat. (2 pont)
Adjon meg két különböző valódi nemtriviális balideált és két különböző valódi nemtriviális jobbideált az $\mathbb{R}^{2\times 2}$ gyűrűben.

8.10. Feladat. (2 pont)
Egy $(R;+,\cdot)$ egységelemes gyűrű alaphalmazán definiáljuk a következő műveleteket: $a\oplus b=a+b-1$ és $a\circ b=a+b-ab$ $(a,b\in R)$. Bizonyítsa be, hogy $(R;\oplus,\circ)$ is gyűrű, és izomorf az $(R;+,\cdot)$ gyűrűvel.

8.11. Feladat. (2 pont)
Legyen A az R gyűrű tetszőleges részhalmaza. Mutassa meg, hogy az A halmaz által generált részgyűrű (azaz az A-t tartalmazó legszűkebb részgyűrű) a következő:

$$\Big\{ \textstyle\sum_{i=1}^{n} \pm a_{i1}a_{i2}\dots a_{ik_i} \ :\ n\in\mathbb{N}_0,\ k_i\in\mathbb{N}\ (1\le i\le n),\\ a_{ij}\in A\ (1\le i\le n,\ 1\le j\le k_i)\Big\}.$$

8.12. Feladat. (2 pont)
Legyen A az R gyűrű tetszőleges részhalmaza. Igazolja, hogy az A halmaz által generált ideál (azaz az A-t tartalmazó legszűkebb ideál) megegyezik az $A\cup RA\cup AR\cup RAR$ halmaz által generált részgyűrűvel (lásd a 8.11. Feladatot).

8.13. Feladat. (3 pont)
Milyen „ismert” gyűrűvel izomorf a $\mathbb{Z}$, $\mathbb{Z}_n$, illetve $\mathbb{Z}_2\times\mathbb{Z}_2$ csoportok endomorfizmusgyűrűje (lásd a 8.2. Feladatot)?

8.14. Feladat. (2 pont)
Tetszőleges p prímszám esetén igazolja, hogy

(1) bármely két p elemű zérógyűrű izomorf egymással, és
(2) minden p elemű gyűrű vagy zérógyűrű, vagy izomorf $\mathbb{Z}_p$-vel.

8.15. Feladat. (3 pont)
Legyen R olyan végtelen gyűrű, amelynek additív csoportja ciklikus. Igazolja, hogy ha R nem zérógyűrű, akkor R a $d\mathbb{Z}$ $(d\in\mathbb{N})$ gyűrűk közül pontosan eggyel izomorf.

8.16. Feladat. (3 pont)
Legyen R az $n\times n$-es felső trianguláris valós mátrixok halmaza, T pedig az alsó triangulárisoké.

(1) Igazolja, hogy R és T részgyűrűje $\mathbb{R}^{n\times n}$-nek, és ez a két részgyűrű anti-izomorf egymással, azaz létezik olyan $\varphi\colon R\to T$ bijekció, amelyre bármely $A,B\in R$ esetén $(A+B)\varphi=A\varphi+B\varphi$, valamint $(AB)\varphi=B\varphi\cdot A\varphi$.
(2) Izomorf-e R és T?

9. Homomorfiatétel, izomorfiatételek, direkt felbontás gyűrűkre

Alapfeladatok

9.1. Feladat. A 8.3. Feladatban megadott R gyűrűk esetében, ahol a megadott I részhalmaz ideál, adja meg az R/I faktorgyűrű elemeit és műveleteit (művelettáblázattal vagy más módon).

9.2. Feladat. Adja meg a következő homomorfizmusok magját, és fogalmazza meg, mi adódik a homomorfiatétel alkalmazásával:

(1) a 8.4. Feladatbeli homomorfizmusok,
(2) $\varphi\colon \mathbb{Q}[x] \to \mathbb{Q}[y],\ f\varphi = f(2y)$,
(3) $\psi\colon \mathbb{Z}_2[x] \to {\mathbb{Z}_2}^{\mathbb{Z}_2}$, ahol $f\psi$ az f polinomhoz tartozó polinomfüggvény. (Itt ${\mathbb{Z}_2}^{\mathbb{Z}_2}$ az a gyűrű, amelynek alaphalmaza az összes $\mathbb{Z}_2 \to \mathbb{Z}_2$ leképezésből áll, a műveletek pedig a pontonkénti összeadás és szorzás.)

9.3. Feladat. Bizonyítsa be az alábbi izomorfiákat:

(1) $\mathbb{Z}_n/\left\langle \overline{d} \right\rangle \cong \mathbb{Z}_d$, ha $d \mid n$,
(2) $\mathbb{Z}[x]/\left\langle n \right\rangle \cong \mathbb{Z}_n[x]$,
(3) $\mathbb{R}[x,y]/\left\langle x-y \right\rangle \cong \mathbb{R}[x]$.

9.4. Feladat. Alkalmazza az 1. izomorfiatételt a következő R gyűrű S részgyűrűjére és I ideáljára:

(1) $R = \mathbb{Z},\ I = \left\langle 6 \right\rangle,\ S = \left\langle 4 \right\rangle$,
(2) $R = \mathbb{R}[x,y],\ I = \left\langle x^2 \right\rangle,\ S = \mathbb{R}[x]$.

9.5. Feladat. Alkalmazza a 2. izomorfiatételt a következő R gyűrű I és K ideáljára, ahol $I \subseteq K$:

(1) $R = \mathbb{Z}, I = \left\langle 10 \right\rangle, K = \left\langle 2 \right\rangle$,
(2) $R = \mathbb{Z}[x], I = \left\langle 3 \right\rangle, K = \{f \in \mathbb{Z}[x] : 3 \mid f(0)\}$.

9.6. Feladat. Döntse el, hogy direkt felbonthatók-e a következő gyűrűk:

(1) $\mathbb{Z}, \mathbb{Z}_9, \mathbb{Z}_{15}, \mathbb{Z}_{30}$,
(2) $\mathbb{R}[x]$,
(3) az a zérógyűrű, amelynek additív csoportja a $\mathbb{Z} \times \mathbb{Z}$ csoport,
(4) ${\mathbb{Z}_2}^{\mathbb{Z}_2}$ (lásd a 9.2. Feladatot).

A direkt felbontható gyűrűket állítsa elő két nemtriviális ideáljuk direkt összegeként.

Szorgalmi feladatok

9.7. Feladat. (1 pont)
Legyen I az R egységelemes gyűrű egy ideálja. Bizonyítsa be, hogy

(1) $I[x]$ ideál $R[x]$-ben, $R[x]/I[x] \cong (R/I)[x]$ és $R[x]/(I[x] + \langle x \rangle) \cong R/I$;
(2) ha S olyan részgyűrű R-ben, amelyre $S \cap I = \{0\}$, akkor $(S+I)/I \cong S$.

9.8. Feladat. (2 pont)
Izomorf-e egymással a $\mathbb{Q}[x]/\langle x^2-1 \rangle$, $\mathbb{Q}[x]/\langle x^2-2 \rangle$, illetve $\mathbb{Q}[x]/\langle x^2-4 \rangle$ gyűrű?

9.9. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy tetszőleges p prímszám esetén az ${\mathbb{Z}_p}^{\mathbb{Z}_p}$ gyűrű (azaz az összes $\mathbb{Z}_p \to \mathbb{Z}_p$ leképezésből álló halmaz a pontonkénti összeadással és szorzással) izomorf a $\mathbb{Z}_p[x]$ polinomgyűrű valamely faktorgyűrűjével.

9.10. Feladat. (1 pont)
Adja meg a $\mathbb{Z}_{120}$ gyűrű összes előállítását nemtriviális ideáljainak direkt összegeként.

9.11. Feladat. (2 pont)
Mely A halmazok esetén direkt felbonthatatlan a $(P(A); \triangle, \cap)$ gyűrű?

9.12. Feladat. (2 pont)
Direkt felbontható-e a

(1) $\mathbb{Z}[i]$,
(2) $\mathbb{R}[x]/\langle (x-1)(x-2)\rangle$

gyűrű?

9.13. Feladat. (3 pont)
Bármely R egységelemes gyűrű esetén mutassa meg a következőket:

(1) Legyenek $e_1, e_2, \dots, e_n$ olyan elemek R-ben, amelyek felcserélhetők minden R-beli elemmel, amelyekre $\sum_{i=1}^n e_i = 1$, valamint amelyekre $e_i^2 = e_i$ és $e_i e_j = 0$ tetszőleges $1 \le i < j \le n$ esetén. Ekkor $e_i R$ a legszűkebb e_i-t tartalmazó ideál R-ben minden $i \in \{1, 2, \dots, n\}$-re, és $R = e_1 R \oplus e_2 R \oplus \dots \oplus e_n R$.
(2) Az R gyűrű minden felbontása véges sok ideáljának direkt összegére ilyen alakú.

9.14. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be, hogy egy egységelemes gyűrű minden olyan gyűrűnek direkt összeadandója, amelynek ideálja.

Szorgalmi feladatok a Válogatott fejezetek az Absztrakt algebra tárgyhoz c. előadáson elhangzott témakörhöz

9.15. Feladat. Állítsa elő a $\mathbb{Q}^*$ csoportot direkt felbonthatatlan részcsoportjainak direkt szorzataként.

9.16. Feladat. Legyen G olyan Abel-csoport, amelyben nincsen részcsoportoknak végtelen leszálló lánca [azaz nincsenek olyan H_n $(n \in \mathbb{N})$ részcsoportok, amelyekre $H_1 \supsetneqq H_2 \supsetneqq \dots \supsetneqq H_n \supsetneqq H_{n+1} \supsetneqq \dots$]. Bizonyítsa be, hogy G izomorf véges sok prímhatványrendű ciklikus csoport és E_{p^∞} (p prím) csoport direkt szorzatával.

9.17. Feladat. Legyen p tetszőleges prímszám. Mutassa meg, hogy ha a G Abel-csoportban az egységelemtől különböző összes elem rendje p, akkor G előáll p rendű (ciklikus) részcsoportjainak direkt szorzataként (lásd a 7.15. Feladatot).

10. Testbővítések, véges testek

Alapfeladatok

10.1. Feladat.

(1) Döntse el, hogy az alábbi faktorgyűrűk testek-e vagy sem:

$$\begin{array}{ll} R_1 = \mathbb{Z}_2[x]/\langle x^2+\bar{1}\rangle, & R_2 = \mathbb{Z}_2[x]/\langle x^3+x^2+\bar{1}\rangle, \\ R_3 = \mathbb{Z}_2[x]/\langle x^4+x+\bar{1}\rangle, & R_4 = \mathbb{Z}_2[x]/\langle x^4+x^2+\bar{1}\rangle, \\ R_5 = \mathbb{Z}_3[x]/\langle x^2+\bar{1}\rangle, & R_6 = \mathbb{Z}_3[x]/\langle x^3+x^2+\bar{1}\rangle, \\ R_7 = \mathbb{Z}_3[x]/\langle x^3-x^2+\bar{1}\rangle, & R_8 = \mathbb{Z}_3[x]/\langle x^4+\bar{1}\rangle, \\ R_9 = \mathbb{Z}_5[x]/\langle x^2+\bar{2}\rangle, & R_{10} = \mathbb{Z}_5[x]/\langle x^4+\bar{1}\rangle. \end{array}$$

(2) Adja meg a megadott faktorgyűrű r elemét $\overline{g}$ alakban, ahol g fokszáma a lehető legkisebb a saját osztályában:

$$\begin{array}{ll} R_1 \ni r = \left(\overline{x+\bar{1}}\right)^4, & R_2 \ni r = \left(\overline{x^2+x}\right)^{-1}, \\ R_3 \ni r = \left(\overline{x^3+\bar{1}}\cdot\overline{x^3+x+\bar{1}}\right)^{-1}, & R_5 \ni r = \left(\overline{x-\bar{1}}\right)^{-3}, \\ R_7 \ni r = \left(\overline{x^2-\bar{1}}\right)^{-1}\cdot\overline{x^2+x-\bar{1}}, & R_9 \ni r = \left(\overline{-\bar{2}x-\bar{2}}\right)^{-1}. \end{array}$$

10.2. Feladat. Állítsa elő a racionális számtest alábbi egyszerű algebrai bővítéseiben megadott elemek multiplikatív inverzét az adjungált elem 'kis kitevős' hatványainak racionális együtthatós lineáris kombinációjaként:

(1) $\mathbb{Q}(\sqrt{3})$; $\sqrt{3},\ 2+3\sqrt{3}$;
(2) $\mathbb{Q}(\sqrt[3]{2})$; $\sqrt[3]{16},\ 4+3\sqrt[3]{2}+\sqrt[3]{4}$;
(3) $\mathbb{Q}(i)$; $i^2,\ 1+i$.

10.3. Feladat. Legyen u a $p \in K[x]$ n-edfokú irreducibilis polinom gyöke. Adja meg az alábbi $a \in K(u)$ elemeket az $1, u, u^2, \dots, u^{n-1}$ elemek K-beli együtthatókkal képezett lineáris kombinációjaként:

(1) $K=\mathbb{Z}_2,\ p=x^2+x+1$; $(1+u)^{-1},\ u^3(1+u)^{-1}$;
(2) $K=\mathbb{Z}_3,\ p=x^2+1$; $(1+u)(1-u)^{-1},\ (1+u)^{-2}$;
(3) $K=\mathbb{Z}_5,\ p=x^3+x+1$; $u^{-2},\ (u^2+u)^{-3}$.

10.4. Feladat. Keresse meg az $i\sqrt{5}$, $3-\sqrt{4}$, $4-\sqrt{3}$ és $i\sqrt{2-\sqrt{2}}$ számok minimálpolinomját $\mathbb{C}$, $\mathbb{R}$, valamint $\mathbb{Q}$ fölött.

10.5. Feladat. Hány n-edrendű elem van a K test multiplikatív csoportjában ($\mathrm{GF}(q)$ a q elemű testet jelöli):

(1) $n=3$, $K=\mathrm{GF}(9)$;
(2) $n=15$, $K=\mathrm{GF}(16)$;
(3) $n=11$, $K=\mathrm{GF}(23)$;
(4) $n=12$, $K=\mathbb{C}$?

Szorgalmi feladatok

10.6. Feladat. (2 pont)
Határozza meg a $\sqrt[3]{2}+\sqrt[3]{4}$ szám minimálpolinomját $\mathbb{Q}$ fölött.

10.7. Feladat. (3 pont)
Legyen $a, b \in \mathbb{C}$ olyan, hogy b algebrai $\mathbb{Q}(a)$ fölött, de transzcendens $\mathbb{Q}$ fölött. Bizonyítsa be, hogy a algebrai $\mathbb{Q}(b)$ fölött.

10.8. Feladat. (1 pont)
Döntse el, hogy van-e gyöke a $\bar{3}x^2 - \bar{2}x - \bar{3} \in \mathbb{Z}_{11}[x]$ polinomnak a 121 elemű testben.

10.9. Feladat. (2 pont)
Igazolja, hogy bármely 2-nél nagyobb elemszámú véges test elemeinek összege 0.

10.10. Feladat. (3 pont)
Legyen α és β rendre az $x^3 + x^2 + \bar{1}$ és $x^3 + x + \bar{1} \in \mathbb{Z}_2[x]$ polinom egy-egy gyöke. Adjon meg egy izomorfizmust a $\mathbb{Z}_2(\alpha)$ és $\mathbb{Z}_2(\beta)$ testek között.

10.11. Feladat. (3 pont)
Bizonyítsa be, hogy minden p^n elemű testnek pontosan egy p^m elemű részteste van n minden m osztójára.

Szorgalmi feladat a Válogatott fejezetek az Absztrakt algebra tárgyhoz c. előadáson elhangzott témakörhöz

10.12. Feladat. (2 pont)
Állítsa elő a $\mathbb{Q}/\mathbb{Z}$ (additív) csoportot direkt felbonthatatlan részcsoportjainak direkt összegeként.

10.13. Feladat. (3 pont)
Legyen G a gyengén multiplikatív számelméleti függvények csoportja. Mutassa meg, hogy G izomorf $\mathbb{R}$-rel.
[Emlékeztető: Az $f\colon \mathbb{N} \to \mathbb{C}$ nem azonosan 0 leképezést gyengén multiplikatív számelméleti függvénynek nevezzük, ha $f(mn) = f(m) \cdot f(n)$ teljesül minden relatív prím m, n párra. A G-beli művelet a konvolúció: tetszőleges $f, g \in G$-re $f \circ g$ az a számelméleti függvény, amelyre $(f \circ g)(n) = \sum_{d|n} f(d) \cdot g(\frac{n}{d})$.]

10.14. Feladat. (2 pont)
Egy R gyűrű tetszőleges I, J ideáljára igazolja, hogy
(1) $[IJ] \subseteq I \cap J$,
(2) az ideálokra ily módon definiált $(I, J) \mapsto [IJ]$ művelet — amit szokás az *ideálok szorzásának* is nevezni — asszociatív, valamint disztributív az ideálok összeadására nézve,
(3) ha R kommutatív és $I = \langle a \rangle$, $J = \langle b \rangle$, akkor $[IJ] = \langle ab \rangle$,
(4) ha R egységelemes kommutatív gyűrű, akkor $[IJ] = I \cap J$ érvényes minden olyan R-beli I, J ideálra, amelyre $I + J = R$.